

การศึกษากระบวนการสืบทอดงานพุทธศิลป์นครลำปาง

The study of the Succession Process: Lampang Buddhist Art

พระครูสุตชยารณ์ (ເຈົ້າວສຸ) *

อัครเจตນ์ ชัยภูมิ**

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง การศึกษากระบวนการสืบทอดงานพุทธศิลป์นครลำปางนี้มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาประวัติและปัจจัยในการสืบทอดงานพุทธศิลป์นครลำปาง และ 2) เพื่อศึกษารูปแบบกระบวนการสืบทอดงานพุทธศิลป์นครลำปางเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาเอกสาร การแจกแบบสอบถาม และการสัมภาษณ์ ผลการวิจัย พบว่า การแสดงออก ต่องานพุทธศิลป์นครลำปางของชาวลำปาง เกิดขึ้นจากกำลังศรัทธาในพระรัตนตรัย และเชื่อ ในอนิสงส์ คือ ความสุขร่มเย็นที่จะได้รับ เพราะการอุทิศตนในการอนุรักษ์งานที่เกี่ยวข้องกับ พุทธศิลป์นั้น กำลังศรัทธาในพระรัตนตรัยเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งในการสร้างสรรค์และ สืบทอดงานพุทธศิลป์ให้คงอยู่ และปัจจัยที่สร้างความสำเร็จในการสืบทอดงานพุทธศิลป์นคร ลำปาง ก็คือความมีศรัทธา ความเชื่อมั่นตนเอง มีความอดทน เสียสละ ความสนใจวิธีการสืบทอด งานพุทธศิลป์ การจินตนาการ ความมุ่งมั่น การกล้าตัดสินใจ ความสมัครใจ การศึกษาต่อเนื่อง ความพอใจ ความเพียร การเอาใจใส่ไม่ทิ้งงาน การสังเกตสอบถาม การบูรณาการความรู้ที่ ศึกษาไปสู่การสร้างงานศิลป์ การมีแรงจูงใจ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากผู้ที่มีประสบการณ์ ซึ่ง ทั้งโดยรวมและรายข้อ เห็นด้วยในระดับมาก (3.94) และการใช้รูปแบบการบันทึกแบบ รูปเหมือน การใช้รูปแบบการวาดลายเส้น การใช้รูปภาพเหมือนและเทคนิคการระบายสี การใช้รูปแบบการสร้างงานไม้ พื้นฐานเพื่อบูรณาการ การสร้างศิลป์ต่างๆ การใช้รูปแบบการ แกะลายกระดาษและพลาสติกเพื่อตกแต่งงานไม้ และการใช้รูปแบบความถนัดเฉพาะตัว เป็นฐานเรียนรู้วิธีการสืบทอดงานพุทธศิลป์นครลำปาง เป็นรูปที่เหมาะสมที่ชาวพุทธผู้สืบงานพุทธศิลป์จะนำไปใช้เป็นแนวทางวิธีการสืบทอดงานพุทธศิลป์นครลำปางต่อไป ซึ่งทั้ง โดยรวมและรายข้อ เห็นด้วยในระดับมาก (3.78) ส่วนผลสำเร็จ การนำไปใช้ และประโยชน์ที่ ได้รับจากการบันทึกแบบ หล่านี้ กลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยในระดับมากเช่นกัน

คำสำคัญ: กระบวนการสืบทอด, พุทธศิลป์นครลำปาง

* มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสังชនนครลำปาง

**มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์

Abstract

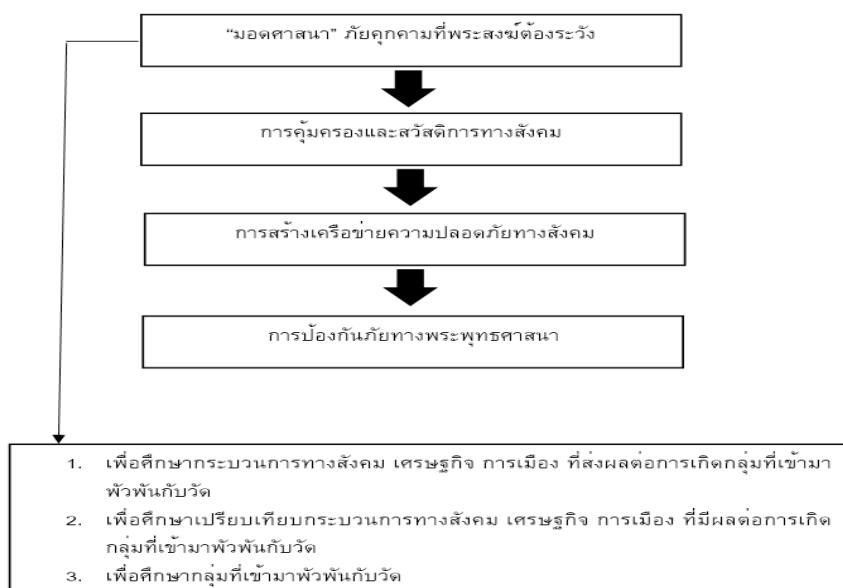
This research of the succession process format of Lampang Buddhist Art has two objectives: 1) to study the history and the factor in creative succession of Lampang Buddhist Art, and 2) to study the succession process format of Lampang Buddhist art. This research is a qualitative study collecting from documents, questionnaires, and interviews. The results showed that the expression on Lampang Buddhist art of Lampang people formed by their faith in the Triple Gem and believed in the virtue of peaceful joy to receive. Because of their dedication to conservation work related to the Buddhist art, the researcher believes that the belief in the Triple Gem is one important factor in the creation and the succession of Buddhist art to remain. The samples group regarded that the factors that make Lampang Buddhist Art a successful succession are the faith, confidence, self-sacrifice, patience, attention to inherit the Buddhist art, imagination, earnestness, decisiveness, voluntary, continuous education, satisfaction, perseverance, empathy, observing inquiry, integrating knowledge to the artwork's creation, the use of incentives, the knowledge exchanges from those with experience. The overall and each category are agreed on a high level. The samples regarded that using the molding patterns form of portrait, using a form of line drawings, using the portrait and painting techniques, using a form of a wood craft, the basis for integration, the art's creating, using an engraving form of paper and plastic to decorate the wood, and using a form of specific expertise are based learning how to inherit the Lampang Buddhist art and great for all Buddhists who are interested in Buddhist Art to find a way to inherit the Lampang Buddhist Art. The overall and each category are agreed on a high level. The group examples are agreed with a high level as well in achievement, adoption, and benefits from these schemes.

Keywords: The study of the succession process, Lampang Buddhist Art.

บทนำ

การที่เราจะเรียนรู้พุทธศิลป์ทางพระพุทธศาสนาได้อย่างลึกซึ้ง จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาบริบทความเป็นมาทางประวัติศาสตร์สิ่งแวดล้อมในถิ่นกำเนิดภายในท้องถิ่น ทั้งนี้ เพราะสิ่งแวดล้อมมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการกำหนดท่าที บทบาท ลักษณะรูปแบบของศิลป์ทางพระพุทธศาสนา จะทำให้เราทราบที่มาที่ไปว่าเหตุการณ์แต่ละเหตุการณ์ที่เรียงร้อยกันเป็นประวัติศาสตร์ทางพุทธศิลป์ทางพระพุทธศาสนานั้นเกิดขึ้น เพราะอะไร สภาพเศรษฐกิจ และการเมืองการปกครองในสมัยยุคแต่ละยุคส่งผลกระทบต่อการสร้างงานพุทธศิลป์อย่างไร เหตุผลในการศึกษาพุทธศิลป์ทางพระพุทธศาสนา ก็เหมือนกับเราได้รู้ความหมาย แรงศรัทธา แรงบันดาลใจ ที่มุ่งสู่ความสำเร็จ และความล้มเหลวของการเข้าใจ เข้าถึงองค์แห่งพุทธศิลป์ทางพระพุทธศาสนาในอดีต จะเป็นกุญแจสำคัญที่จะไขความสำเร็จในการสร้างแนวคิดแรงบันดาลให้แก่นิสิต หรือผู้ที่สนใจในการสร้างสรรค์สร้างงานทางพุทธศิลป์แนวใหม่ให้เกิดขึ้นกับงานการสร้างงานพุทธศิลป์ทางพระพุทธศาสนาในปัจจุบันและอนาคต ถือว่าเป็นการสร้างงานและสืบทอดงานพุทธศิลป์ จากผู้รู้ในอดีตมาแก้ไขข้อในส่วนที่หายไป โดยผ่านกระบวนการถ่ายทอดจากปราชญ์พื้นบ้าน (ช่าง) เพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้เกิดความเสียหายต่อพุทธศิลป์ที่มีอยู่เดิม อย่างกรณีที่กลุ่มนุรักษ์ห้องถินล้านนาช่วยกันแก้ไขกอบกู้ลายคำน้ำ แต้มของเดิมให้กลับคืนมา ด้วยดำเนินการลอกสี และสีแดงที่พื้นหลัง ต้องใช้สีชาด หรือที่นิยมเรียกว่ารักแดง แต่ใช้สีเคมีสมัยใหม่ ออกจากพื้นผิวให้หมดเท่าที่จะทำได้ เพื่อเปิดให้เห็นเส้นสายลายศิลป์ของเดิมเป็นต้น (เพ็ญสุภา สุขุมตะ ใจอินทร์, 2555: 76)

การส่งเสริมและการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน

ในสมัยพุทธกาลภัยหลังที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้อภิสัมโพธิญาณทรงประกาศพระธรรมวินัย ทรงแสดงปฐมเทศนาคือ “รัมมจักรกปวัตตนสูตร” ทรงได้สังฆสาวกเป็นองค์แรกคือ พระอัญญาโภณทัญญะ ทรงมีองค์ครบแห่งพระรัตนตรัยวันหนึ่งพระพุทธองค์ทรงแสดงโปรดพระเจ้าพิมพิสาร กษัตริย์แห่งเมืองมคอ จนถึงธรรมจักรบุรุษพระองค์ทรงแสดงตนเป็นอุบาสกผู้ถึงพระพุทธองค์เป็นสรณะตลอดชีวิต และได้นิมนต์พระสงฆ์หมู่ใหญ่โดยมีพระพุทธเจ้าเป็นองค์ประธาน ทรงดำริถึงที่ประทับ ที่ไม่ใกล้ไม้ไก่จากหมู่บ้าน การคมนาคมสะดวก เหมาะกับผู้ประสงค์ที่จะเข้าเฝ้า กลางวันไม่พลุกพล่าน กลางคืนสวัสดิ์ เสียงไม่อึดทึก เว้นจากตนสัญจรไปมา ควรแก่การหลีกเร้นภาระ” หลังที่พระองค์ดำริเสร็จแล้ว พระเจ้าพิมพิสารจึงทรงมีพระราชดำริในเรื่องประเด็นที่สนทนารรมณแล้ว ทรงมีพระราชดำริว่า “หมื่นชั้น ขอถวายอุทัยนาเวพุวนนั้นแด่พระภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข พระพุทธเจ้าข้า” (ท.ม.(ไทย) 4/71/59.) พระพุทธองค์จึงรับถวายอารามนั้น พระเจ้าพิมพิสารทรงจับพระสุวรรณภิคิริ หลังน้ำนมถวายแด่พระพุทธองค์ ดังนั้น วัดในสมัยพุทธกาล จึงเป็นอาرام หรือวัดแห่งแรกของพระพุทธศาสนา และวัดในสมัยพุทธกาลจึงสภาพที่เป็น “สวนปาที่น่ารื่นรมย์ยินดี เป็นที่อยู่ของพระสงฆ์ พระพุทธองค์ ยังไม่ได้ทรงบัญญัติอนุญาตให้สร้างเสนาสนะ สิ่งก่อสร้างใดๆ ทั้งสิ้น และใช้ป่าโคนไม้ ภูเขา ป่าช้า เป็นสถานที่สงบสันดิ ห่างจากหมู่บ้าน ไม่ใกล้ไม้ไก่จนเกินไป คลุ่มไปด้วยไม้ ภูเขา ซอกเขา ถ้ำทั้งหลาย ใช้เป็นที่พักอาศัย ต่อมมา ราชคฤห์เศรษฐี ได้แลเห็นภิกษุเหล่านั้นได้เดินลงกรມ นั่งสมาธิ น่าเลื่อมใส จึงมีจิตเลื่อมใสและปวนนาจะสร้างวิหารถวาย จึงได้สอบถามพระภิกษุสมัยนั้น เศรษฐีได้เข้าเฝ้าพระพุทธองค์และทรงให้คำแนะนำ ดังปรากฏในพระไตรปิฎกว่า พระพุทธองค์จึงรับสั่งเหล่าภิกษุเหล่านั้นว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรายอนุญาตเสนาสนะ 5 ชนิด คือวิหาร เรือนมุงແກบเดียว เรือนชั้น เรือนโล้น และถ้ำ” (ท.ม.(ไทย) 2/150-151/202.)

จุดกำเนิดของพุทธศิลป์น่าจะเริ่มตั้งแต่การสร้างเสนาสนะ 5 ชนิดของเศรษฐีชาวราชคฤห์ (พระมหาวิชาญ เลี่ยวเส้ง, 2544: 17) เพื่อถวายแด่พระภิกษุสงฆ์ เช่น การสร้างวัดบุพาราม ของนางวิสาข澳大สิกา โดยมีพระโมคคัลลานะ เป็นผู้อำนวยการก่อสร้าง แต่การกำเนิดพุทธศิลป์ที่เด่นชัด เริ่มต้นจากการสร้างสุสกุลหรือราตุเจดีย์ สมัยครั้งที่เจ้ามัลลากษัตริย์ถวายพระเพลิงพุทธศรีระ ต่างก็ขอพระบรมราดุเพื่อจะอัญเชิญไปประดิษฐานในเมืองของตน จนเกือบมีการบรรพั่งกันขึ้น ต่อมาโทพราหมณได้มาใกล้เคลื่ยจึงเกิดการป้องกันเจดีย์ในพระพุทธศาสนาจึงมี 4 ประเภท คือ ราตุเจดีย์ บริโภคเจดีย์ที่เมืองกุสินารา ธรรมเจดีย์ อุทเทสิกเจดีย์ และสิ่งอันเป็นสังเวชนียสถานที่พระพุทธองค์แสดงแด่พระอานันท์ ก่อนเสด็จดับขันธ์ปรินิพพานว่า สังเวชนียสถาน 4 คือ สถานที่พระพุทธองค์ทรงประสูติ ตรัสรู้แสดงปฐมเทศนา และปรินิพพาน เป็นที่ที่พุทธบริษัทผู้มีศรัทธาได้มาถึงพร้อมแล้วน้อมรำลึก

ถึงพระพุทธองค์ ก็จะเกิดเป็นบุญกุศลเป็นอันมาก เมื่อຈาริกไปตัวยจิทเลื่อมใส แม้ตายลง ในที่นั้นก็จะเข้าถึงสุคติสวรรค์ (ป.อ. ปยุตโต, 2540: 107) ปัจจุบันศาสนาสถานเหล่านี้นัก กรรมทรอตโรม เหลือแต่ซากอิฐโบราณ และยังขาดผู้ที่ซ้อมแหน่งให้ดีเช่นเดิมได้ ดังนั้น ศาสนาสถานแห่งแรกที่เป็นศิลป์ของพระพุทธศาสนาเรียกว่าพุทธศิลป์ เป็นการสร้างสรรค์ขึ้น ตามความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาลขณะนั้น ยังไม่นิยมสร้างรูปเคารพ จึงปรากฏแต่รูปอื่นๆ ที่เป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนา เช่น ดอกบัว ธรรมจักร รูปฉัตร รูปโคม รูปบลลังว่าง และมีจุดเริ่มต้นที่เห็นในการสังคายนารั้งที่ 3 โดยได้รับการอุปถัมภ์จาก พระเจ้าอโศกมหาราช ทรงแสดงตนเป็นพุทธามก ก มีพระมหาโมคคัลลีบุตรเป็นผู้นำ ด้านกองทัพรัฐ และริเริ่มพื้นฟูพระพุทธศาสนา

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราช ยุคนี้ มีการสร้างพระธาตุเจดีย์ จำนวนมากถึง 84,000 องค์ ช่วงหลังการปกครองของพระเจ้าอโศกมหาราช พระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง งานด้านพุทธศิลป์ที่เป็นการสร้างรูปปั้น ก ปรากฏขึ้นในสมัยพระเจ้า เมนันเดอร์หรือพระเจ้ามิลินท ที่มีการสร้างพระพุทธรูป (ประวัติการสร้างพระพุทธรูป [ออนไลน์], 8 สิงหาคม 2558) ซึ่งเป็นการแกะสลักจากช่างชาวกรีกสร้างขึ้นแทนองค์ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อกราบไหว้บูชา พระพุทธรูป องค์แรกจึงเกิดขึ้นในสมัย ของพระเจ้ามิลินท หรือเมนันเดอร์ที่ 1 ซึ่งประวัติความเป็นมาว่า ในอดีตล่วงมาถึงในสมัย พระเจ้าอโศกมหาราช พุทธศาสนาปั้นภาคที่ยังใหม่ในประเทศหนึ่ง เมื่อ 2,200 ปีก่อน หรือ หลังจากการตั้งขึ้นของพระพุทธเจ้ามา 300 ปี พระเจ้าอโศกมหาราช ได้ทรงส่งสมณະทูต จำนวน 500 รูป ไปเผยแพร่พระพุทธศาสนาอย่างเมืองตากศิลา แคว้นคันธาราฐ จึงมีชื่อเสียง ในฐานะเป็นเมืองที่ประสิทธิประสาทวิทยาการต่างๆ นับว่า “เป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกทาง พระพุทธศาสนา”

แต่ก็ยังไม่มีรูปเคารพแทนพระพุทธเจ้าที่เป็นรูปคน พระพุทธรูป หรือ รูปเคารพ แทนพระพุทธเจ้า เริ่มมีการสร้างขึ้นมาตั้งแต่ระหว่าง พ.ศ. 500 ถึง 550 เมื่อชาวกรีก ที่ชื่อชุมพุทวีป (อินเดียโบราณ) เรียกชาวต่างแดนว่า “โยนา” หรือ “โยนก” โดย พระเจ้าเมนันเดอร์ที่ 1 หรือ พระเจ้ามิลินท กษัตริย์เชื้อสายกรีก ยกทัพกรีกเข้ามาครอบครอง แคว้นคันธาราฐ (ปัจจุบันเป็นดินแดนของอัฟغانistan) จากนั้นพระองค์ก็แผ่อานาเขตไปทั่ว บริเวณด้านตะวันตกเฉียงเหนือของชุมพุทวีป และสร้างเมืองหลวงเป็นที่ประทับ ณ เมืองสาгал (Sakala) หลังจากที่ได้พบพระสงฆ์ท่านหนึ่งนามว่า นาคเสน จึงมีเรื่องราวแห่งการตั้งคำถาม ของพระเจ้ามิลินทต่อพระนาคเสน จนทำให้พระเจ้ามิลินท ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา (คำถามคำตอบ หรือ ปุจฉาวิสชนา ซึ่งถูกเขียนบันทึกเป็นหนังสือ และแปลเป็นภาษาต่างๆ ที่มีชื่อเสียงมาก เรื่องนี้คือ มิลินทปัญหา - The Milinda Panha or The Questions of

King Minlinda) ได้มีการสร้างสถาปัตยกรรม และประติมากรรมทางพุทธศาสนาอย่างมากในแคว้นคันราราช ซึ่งการสร้างพระพุทธรูปนั้น มีลักษณะต่างๆ ตามพุทธประวัติ ซึ่งมีพระพุทธรูปปางต่างๆ พระพุทธรูปองค์แรก จึงเกิดขึ้นในสมัยของพระเจ้ามิลินท์ หรือ เมนันเดอร์ที่ 1 ชาวกรีกที่มาครอบครองแคว้นคันราราช เมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 6 หรือ 2,000 ปีที่แล้วนั่นเอง พระพุทธรูปที่เกิดขึ้นครั้งแรก จึงเรียกว่าแบบของพระพุทธรูปนี้ว่า แบบคันราราช โดยถ่ายแบบอย่างเทวรูปที่พวกราชกรกันสืบกันในยุโรปมาสร้างพระพุทธรูปแบบคันราราช ซึ่งมีใบหน้าเหมือนฝรั่งชาวกรีก จีวรก์เป็นริว่าเหมือนเครื่องนุ่งห่มของเทวทูปกรีก และต่อมาในภายหลัง ราวกะพุทธศตวรรษที่ 4-12 มีคตินิยมสร้างพระพุทธรูปเป็นขนาดเล็กๆ (พระเครื่อง) บรรจุไว้ในพุทธเจดีย์ดังกล่าว

การส่งพระสมณฑูตออกไปเผยแพร่พระพุทธศาสนาในดินแดนต่างๆ จำนวน 9 สาย ผลงานของพระเจ้าอโศกมหาราชที่มาในสุวรรณภูมิถือว่าเป็นสายที่ 9 โดยมีพระโสณะ และพระอุตตระ ได้นำพระพุทธศาสนาเข้ามาในประเทศไทย ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่นครปฐม คือองค์พระปฐมเจดีย์ เชื่อว่าเป็นอิทธิพลของพระพุทธศาสนา จากการเดินทางมาของพระสมณฑูตครั้งนั้น ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างพุทธศิลป์ และเป็นพุทธมรดกและเป็นสิ่งท้าทายต่อการอนุรักษ์ของคนรุ่นใหม่อย่างยิ่ง หากว่าယังไม่ได้เรียนรู้กระบวนการพัฒนาอย่างถูกต้อง เมื่อพระพุทธศาสนาตั้งมั่นในดินแดนสุวรรณภูมิ ความเจริญของพระพุทธศาสนาอยู่มั่นคง อิทธิพลต่ออาณาจักรต่างๆ เช่น อาณาจักรทวารวดี ศรีวิชัย ลพบุรี สุโขทัย และล้านนา โดยมีอาณาจักรล้านนามีศูนย์กลางอยู่ที่ “นวบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่” (สิริวัฒน์ คำวันสา, 2534: 45) และแผ่อิทธิพลมาสู่เมืองลำปาง (ประวัติศาสตร์เมืองลำปาง [ออนไลน์] 9 มีนาคม 2559)

ในสมัยพระนางจามเทวีได้รากวิเศกให้เจ้ามหันตยกุมารขึ้นเป็นกษัตริย์ครองเมืองหริภุญชัยแล้ว ฝ่ายเจ้าอนันตยกุมารก์ปราบဏอยากไปครองเมืองแห่งใหม่ จึงนำความขึ้นกราบบังคมทูลให้พระมารดาได้ทรงทราบ พระนางทรงแนะนำให้ไปหาถ้ำวัวสุเทพ เพื่อขอให้สร้างเมืองถวาย แต่ถ้ำวัวสุเทพได้แนะนำให้ไปพบรานาขเลวงศ์ ซึ่งอยู่ที่ภูเขาบรรพตดังนั้น พระเจ้าอนันตยกุมารจึงพาข้าราชบริพารเสด็จออกจากหริภุญชัยไปยังนาขเลวงศ์บรรพตครั้นเมื่อพบรานาขเลวงศ์แล้ว ก็ทรงขอให้ดำเนินไปพบพระสุพรหมกุจีบันดอยงามหรือภูเขาสองยอด แล้วขอ Arahanachay สร้างบ้านเมืองให้ พระสุพรหมกุจีจึงขึ้นไปยังนาขเลวงศ์บรรพตเพื่อมองหาชัยภูมิสร้างเมือง เมื่อมองไปทางยังทิศตะวันตกของแม่น้ำวังกนี ก็เห็นสถานที่แห่งหนึ่งเป็นชัยภูมิที่เหมาะสม จึงได้สร้างเมืองขึ้นที่นั่น โดยกำหนดให้กว้างยาวด้านละ 500 วา แล้วเออศิลาbara ตรก้อนหนึ่งมาตั้งเป็นหลักเมือง เรียกว่า “ผาบ่อง” เมื่อสร้างเสร็จแล้วจึงขานนามตามชื่อของนายพรหมผู้นำทางและมีส่วนร่วมในการช่วยสร้างเมืองว่า “นาขเลวงศ์” และยังมีชื่อเรียกในตำนานกุกุตันครรว่า “ศิรินครชัย” อีกนามหนึ่ง เมืองนครลำปางเป็นหัวเมือง

สำคัญของล้านนาไทยมานะทั้งถึงสมัยพระเจ้าบุเรนอง กษัตริย์พม่าแห่งหงสาวดีได้แผ่อำนาจเข้าครอบครองล้านนาไทยใน พ.ศ.2101 ซึ่งสัญลักษณ์แห่งอำนาจของบุเรนองยังปรากฏอยู่ทั่วไป ได้แก่ ไม้แกะสลักรูปทรงสีประจำวัดต่างๆ (หมายถึงหงสาวดี) นับตั้งแต่นั้นมา นครลำปางตกอยู่ภายใต้อำนาจของพม่าเป็นเวลานานร่วมๆ 200 ปีเศษ (พ.ศ.2101-1317) และบางครั้งก็อยู่ภายใต้การปกครองของกรุงศรีอยุธยาบ้าง เช่น สมัยสมเด็จพระนเรศวร มหาราชและสมัยสมเด็จพระนราภัยมหาราช เป็นต้น กิจกรรมระหว่างบทบาทพระสงฆ์กับการอยู่ร่วมกับชุมชน ศาสตราจารย์โชค กัลยาณมิตร (โชค กัลป์ยานมิต, 2539: 12) กล่าวว่า ในอดีตนั้น วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน ให้การศึกษาทุกระดับ เช่น การหัดเขียน การอ่าน เป็นแหล่งควบคุมจริยธรรมของส่วนรวม เป็นศูนย์เรียนรู้พื้นฐานด้านศิลปะ เกิดการสร้างงานศิลปะ สำคัญ ดังนั้น วัดจึงเป็นสถานที่เรียนรู้ เป็นที่บำเพ็ญบุญ เป็นหน้าเป็นตาของชุมชนอีกด้วย การสร้างวัดให้สวยงาม ตามความเชื่อความนิยมของศิลปะในชุมชนจึงเป็นเรื่องสำคัญ

เมื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ในแขนงต่างๆ แล้ว ควรที่นิสิตหรือพระภิกษุสงฆ์สามเณร ก็จะมีฝีมือทางช่างประจำวัดได้ไม่น้อย นอกจากจะเป็นชาวบ้าน บางคนอาจเป็นพระที่วัด ซึ่งเคยเป็นช่างหรือหมอยาทางเดทางหนึ่งมาก่อนบวช หรือมาฝึกฝนวิชาด้วยการปฏิบัติระหว่างบวชจนได้ชื่อว่าเป็นผู้ชำนาญ” การจะเป็นช่างงานพุทธศิลป์ย่อมมีความรู้ทางพระพุทธศาสนาผ่านกระบวนการเรียนมา ซึ่งในอดีต สมัยรัชการที่ 6 ได้มีการตีโรงเรียนออกจากรัฐ ให้มีการศึกษาระบบแบบแผนใหม่มากขึ้น เมื่อเป็นเช่นนี้ พระสงฆ์ที่เคยมีบทบาทที่เอื้อประโยชน์ต่อชุมชนในด้านอื่นๆ ซึ่งบางครั้งถูกมองว่ามิใช่กิจของสงฆ์ พระสงฆ์มิควรเกี่ยวกับบทบาทเหล่านั้น รวมทั้งเรื่องการสืบสานสืบทอดงานศิลปะและงานช่างฝีมือด้วย และเป็นผลเสียต่อบทบาทดังกล่าวของพระสงฆ์ ที่มิได้ถูกส่งเสริมและสนับสนุนเท่าที่ควร และปัจจุบันสถาบันการศึกษาด้านช่างก็มีการเปิดเรียนเปิดสอนโดยตรง แต่หากขาดการประสานงานระหว่างกันแล้ว ก็ทำให้การสืบทอดไม่มีระบบสมบูรณ์ เพราะว่าตนิสิตและพระสังฆาธิการไม่ได้ทราบแนวทางการศึกษา อย่างไรก็ตาม ปรากฏว่ายังมีพระสงฆ์กลุ่มนั้นที่มีสถานภาพเป็นนิสิตและอาจารย์ ตลอดถึงผู้สอนใจได้มีการดำเนินการด้านการสืบทอดภูมิปัญญาทางพุทธศิลป์ แต่ยังไม่เป็นสถาบันศึกษาโดยตรง

แต่มีผลงานปรากฏอยู่จนถึงปัจจุบัน เช่น พระครูเจ้าคณะอำเภอสบปราบ พระครูรองเจ้าคณะอำเภอเจ้าพม่า และพระนิสิตที่มีเครือข่ายช่างพื้นบ้าน และอาจารย์ที่มีความชำนาญที่มีบทบาทในการสืบทอดงานพุทธศิลป์ โดยผ่านการมีจิตอาสาสร้างพระพุทธรูป และมีวัตถุประสงค์ เต็มใจมาช่วยให้ความรู้ในการสร้างศิลป์ด้านต่างๆ ในวัดที่มีความสมัครใจเข้าร่วมโครงการบันทึกและหล่อพระโลหะในวัดต่างๆ ในจังหวัดลำปาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวัดปงสนุกเหนือและวัดต่างๆ ที่เข้าโครงการ ก็จะมีทีมงานนี้เดินทางไปสร้างไว้ตามวัดต่างๆ

ซึ่งมีพุทธศิลป์ที่หลากหลายรูปแบบ โดยมีอาจารย์เป็นครูผู้สอนและมีผู้เชี่ยวชาญวิชางานช่างฝีมือ (แขนงช่างปูน ช่างไม้ ผลงานที่ปราภู ได้แก่ สร้างเว่นตาพระเจ้า บุษบก ท่าทาง ปราสาท อาสนะ ตู้เทียนชัย และปั้นพระ วัดรูปเหมือน แกะลายศิลป์ เป็นต้น การสืบสาน สืบทอดงานช่างพุทธศิลป์ในวัดปงสนุกเห็นอ แล้วโรงงานหล่อพระโลหะในจังหวัดลำปาง และ ต่างจังหวัด ที่มีจิตอาสาให้นิสิตได้ไปศึกษาโดยไม่คิดค่าสอนนั้น จะมีวิธีสอนปลูกฝังการสืบทอด อย่างไร ที่จะสามารถสร้างความเป็น “ช่างพุทธศิลป์” ให้กับพระภิกษุสงฆ์สามเณร และผู้สนใจ เข้าร่วมงานวิจัยครั้งนี้ จนสามารถนำไปสร้างงานพุทธศิลป์อันที่มีเนื้อหาคล้องจองกับแนวทาง พระพุทธศาสนา เพื่อเป็นการสร้างความศรัทธา ปสถาะให้แก่ผู้พบเห็นและอุปถัมภ์ สามารถ ผลักดันให้วิทยาลัยสงฆ์ โดยมีพระธรรมระดับเจ้าคณะ และรองเจ้าคณะobaekoที่มีความรู้ด้าน ช่าง มีการสืบทอดศิลปะงานพุทธศิลป์แขนงต่างๆ และเป็นฐานเรียนรู้คร่าวงจรในอนาคตได้

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษา “กระบวนการสืบทอดงานพุทธศิลป์นั้นๆ” จากผู้ชำนาญ เพื่อเป็นการศึกษาและการสืบทอดงานพุทธศิลป์ พื้นฟูงานช่างศิลป์ทาง พระพุทธศาสนาที่มีอยู่ในลำปาง ให้มีการพื้นฟูงานช่างให้อยู่คู่เมืองลำปางต่อไป

วัตถุประสงค์

- เพื่อศึกษาประวัติและปัจจัยที่มีผลต่อการสืบทอดงานพุทธศิลป์นั้นๆ
- เพื่อศึกษารูปแบบกระบวนการสืบทอดงานพุทธศิลป์นั้นๆ

ขอบเขตการวิจัย

- ขอบเขตด้านเอกสาร ศึกษาหนังสือ บทความ และเอกสารงานทางวิชาการ รวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องพุทธศิลป์
- ขอบเขตด้านประชากร ได้แก่ นิสิตบรรพชิต และคฤหัสษต์ พระภิกษุสามเณร วัดปงสนุกเห็นอ อาจารย์ที่สนใจในการสืบทอดงานพุทธศิลป์นั้นๆจำนวน 77 รูป/ คน
- ขอบเขตด้านพื้นที่ ศึกษาในวัดปงสนุกเห็นอ วิทยาลัยอาชีวศึกษาจังหวัดลำปาง วัดศรีชุม และในสถานที่เฉพาะเป้าหมายที่ช่างทำงานอยู่ ซึ่งนิสิตจะมีการศึกษาดูงาน ในจังหวัด ลำปาง เชียงใหม่

วิธีดำเนินงานวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้รูปแบบสมมติฐานโดยการใช้แบบสอบถาม นิสิต ทั้งบรรพชิต และคฤหัสด์ ที่มีส่วนร่วมในการทำวิจัย ณ วิทยาลัยอาชีวศึกษาจังหวัดลำปาง และวัดศรีชุม และทำการศึกษาในวิทยาลัยสงขลานครลำปาง โดยใช้วิธีสุ่มแบบเฉพาะเจาะจง ได้กกลุ่มตัวอย่าง 77 รูป/คน และการใช้วิธีสัมภาษณ์ กลุ่มตัวอย่าง และสัมภาษณ์ ได้แก่ ผู้นำกลุ่ม ผู้ถ่ายทอดความรู้ ช่างภายในกลุ่ม และหรือสมาชิกกลุ่มงานพุทธศิลป์ในเขตนครลำปาง ได้มาโดยการคัดเลือกเฉพาะผู้มีบทบาทหน้าที่รับผิดชอบงานพุทธศิลป์ โดยตำแหน่ง ได้กกลุ่มตัวอย่าง 8 รูป/คน

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการ นำแบบสอบถามไปเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง ตามที่กำหนดไว้และดำเนินการรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง นำบทสัมภาษณ์ไปเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง ตามรายชื่อที่กำหนดไว้ และดำเนินการสัมภาษณ์พร้อมทั้งรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง และเก็บรวบรวมข้อมูลจนครบจำนวนที่กำหนดไว้ คิดเป็นร้อยละ 100 และตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ของข้อมูลที่ได้รับ เพื่อนำไปวิเคราะห์ทางสถิตต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ใช้สถิติการวิจัยทางสังคมศาสตร์ เชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์

ผลการวิจัย

1. ประวัติและการสืบทอดงานพุทธศิลป์นครลำปาง

นครลำปาง หรือเชียงคันคร มีชุมชนอาศัยอยู่ในพื้นที่มากกว่า 3,000 ปีล่วงมาแล้ว มีการค้นพบภาพเขียนสีและโครงกระดูกมนุษย์โบราณ ตลอดจนชิ้นส่วนภาชนะดินเผาในสมัยหริภุญไชย และชิ้นส่วนเครื่องถ้วยสันกำแพงเวียงเมืองหรือเมือง เชียงคันครเก่าตั้งอยู่ในบริเวณตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมืองปัจจุบัน ฝั่งเหนือของแม่น้ำวัง มีการพัฒนามาแล้วตั้งแต่สมัยอาณาจักรหริภุญไชย ยังดำเนินอยู่ เมืองเชียงคันครนี้ มีฐานะเป็นเมืองหลวงคู่แฝดของอาณาจักรหริภุญไชย มีพื้นที่เมืองประมาณ 600 ไร่ และยังพบเวียงบริวารในอำเภอต่างๆ สำหรับเวียงบริวารที่มีสภาพสมบูรณ์ที่สุด คือเวียงพระธาตุลำปางหลวง ซึ่งเป็นเวียงทางพระพุทธศาสนา อยู่ที่อำเภอเกาะคา ห่างจากตัวจังหวัดลำปางไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ประมาณ 18 กิโลเมตร ร่องรอยอดีตที่แสดงถึงการขยายแพร่อิทธิพลด้านศิลปกรรม คือ รูปแบบของศิลปะที่ผสมผสานกันอย่างลงตัวในสมัยที่พม่าครอบครองเมืองต่างๆ ทางภาคเหนือตอนบน พม่าได้ส่งเจ้าชายมาปกครองหัวเมืองต่างๆ โดยมีศูนย์กลางการปกครองอยู่ที่นครเชียงใหม่ จนกระทั่งปี พ.ศ.2285 หัวเมืองผู้ครอบครองเมืองหริภุญไชย ได้ยกทัพมาปราบ

ผู้ที่คิดกอบกู้ชาติบ้านเมืองให้เป็นอิสระจากพม่า ได้ตั้งทัพอยู่บริเวณเวียงราชตุลำปางหลวง ชาวเมืองได้ติดต่อกับหนานทิพย์ช้าง ปราบปาผูกล้าให้ช่วยกู้เอกราชให้แก่ลำปางในครั้งนั้น หนานทิพย์ช้าง ได้ยิงหัวມหาญศตายด้วยปืนใหญ่ ณ บริเวณวิหารหลวง ความเริญของนครลำปางก้าวหน้ามาเป็นลำดับ จนกระทั่งในช่วงยุคทองช่วงหนึ่งในปี พ.ศ.2425-2440 สมัยเจ้านันทชัยชาลิต เจ้าผู้ครองนครองค์ที่ 9 ทรงกับสมัยรัชกาลที่ 5 นครลำปางมีบทบาท เป็นศูนย์กลางการค้าที่สำคัญ ในฐานะของศูนย์กลางการค้าไม้สักภาคเหนือ

ศิลปะที่พับในจังหวัดลำปางจึงล้วนแต่เป็นศิลปะสมัยล้านนาลักษณะทางสถาปัตยกรรม ก่ำแก่ มักพบเห็นได้ตามวัดต่างๆ ในลำปาง มี 3 แบบ คือ แบบพม่า แบบพม่าผสมเชียงใหม่ และแบบล้านนา วัดแบบพม่าที่พับในลำปาง ได้แก่ วัดศรีชุม วัดป้าฝาง วัดม่อนจำศิล วัดม่อนปุยักษ์ และวัดศรีรองเมือง ซึ่งสร้างวิหารเป็นรูปยอดปราสาทแบบเดียวที่เมืองมัณฑะเลย์ในพม่า ดังเช่นวิหารใหญ่ในวัดศรีรองเมือง เป็นวิหารจำหลักไม้ทำยอดหลังคาซ้อนเป็นชั้นๆ มีลวดลายจำหลักไม้ที่นิยมในสมัยรัชกาลที่ 6 เรียกว่าเรือนไทยติดลูกไม้ หรือที่ฝรั่งเรียกว่า แบบขนมปังขิง (Ginger Bread) คือไม้กลุ่มที่ขายมาเป็นลายย้อย ลูกไม้ช่องลมก็จะปูรูเป็นลายเช่นกันและยังมีลายฉลุตามส่วนต่างๆ ของอาคารอีกมากมาย พุทธศิลป์ที่มีโดดเด่นในจังหวัดลำปาง อาทิ พระธาตุลำปางหลวง ซึ่งมีตำนานเกี่ยวกับการสร้างย้อนไปได้ถึงสมัยพุทธกาล กล่าวคือ ในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าได้เสด็จมาถึงบ้าน “ล้มภการีวัน” พระองค์ทรงทำนายว่าสถานที่แห่งนี้ต่อไปจะเป็นเมืองชื่อ “ล้มภกปปะนคร” (นครลำปาง) แล้วทรงมอบพระเกศาธาตุเพื่อประดิษฐานภายในพระบรมธาตุ จากนั้นพระพุทธเจ้าได้ตรัสว่าหลังจากที่พระองค์ปรินิพพานแล้ว 218 ปี จะมีพระอรหันต์ 2 องค์ นำพระธาตุมาบรรจุไว้ในเจดีย์ และเจดีย์นี้จะได้ชื่อว่า “ล้มภกปปะเจดีย์” จากนั้นตำนานได้กล่าวถึงการขุดพระธาตุ การสร้างเจดีย์ครอบพระธาตุ รวมถึงการเดินทางมายังเมือง ล้มภกปปะนคร เพื่อสักการะล้มภกปปะเจดีย์ของเจ้าเมืองในสมัยต่างๆ ในด้านการบูรณะ ในปี พ.ศ.1992 ได้มีสร้างพระธาตุครอบพระบรมสารีริกธาตุ และสร้างมณฑลพระพุทธบาทด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ ในปี พ.ศ.2019 ได้มีการหล่อพระพุทธรูปประธานภายในพระวิหาร ในปี พ.ศ.2145 ได้มีการสร้างฉัตรยอดพระธาตุ พ.ศ.2263 ได้มีการหล่อลำท้องขึ้นใส่ยอดพระธาตุ ในปี พ.ศ.2339 ได้มีการสร้างรั้วล้อมรอบพระธาตุ จึงแสดงให้เห็นว่า วัดพระธาตุลำปางหลวงเป็นวัดสำคัญ จึงได้รับการบูรณะมาตลอด อีกงานสร้างหนึ่ง คือการสร้างพระเจ้าจักรสารเจ้าตอกสาร “พระพุทธเจ้าตอกสาร” หนึ่งเดียวในไทย ที่เมืองปาน จ.ลำปาง

การสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่นี้ ต้องอาศัยความศรัทธา และความสามัคคี แห่งกัลยาณมิตร โดยเฉพาะการจัดสร้างด้วยวิธีการสารานด้วย “ตอก” ล่าสุด มีการจัดสร้างพระพุทธรูปปางไสยาสน์ที่станด้วยตอกทั้งองค์ มีความยาวขององค์พระพุทธรูป 12 เมตร 2

เช่นติเมตร ประดิษฐานอยู่ที่ สำนักสงฆ์พระราตน้อมก้อย หมู่ 8 ต.บ้านขอ อ.เมืองปาน จ.ลำปาง โดยผู้ปฏิบัติงานทุกคน ก่อนเหลาและ-sanองค์พระพุทธรูปเจ้าตอกسانต้องสามารถเบญจศิล เปื่อความเป็นสิริมงคลโดยทั่วไป ซึ่งที่ร่วมงานมีไว้ริติง大巴ปอคุลยิ่งขึ้น โดยสามารถอุปโภค ศิลเพื่อปฎิบัติบูชาพระพระรัตนตรัยดวงแก้ว 3 ประการ ละช้า ประพฤติดี ทำใจให้บริสุทธิ์ สะอาดผ่องใส ปฏิบัตินเป็นพุทธศาสนาที่ดี ซึ่งพุทธิกรรมเหล่านี้ที่ชาวพุทธทั้งในอดีตและ ปัจจุบันได้แสดงออกต่องานพุทธศิลป์ เมื่อวิเคราะห์แล้ว เห็นว่า เกิดขึ้นจากกำลังศรัทธา ในพระรัตนตรัย และเชื่อในอานิสงส์ คือความสุขร่มเย็นที่จะได้รับ เพราะการอุทิศตน ในการอนุรักษ์งานที่เกี่ยวข้องกับพุทธศิลป์ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นว่า “กำลังศรัทธาใน พระรัตนตรัย” เป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่ง ในการสร้างสรรค์และสืบทอดงานพุทธศิลป์ให้คง อยู่ต่อไป

2. ปัจจัยที่มีผลต่อการสืบทอดงานพุทธศิลป์นครลำปาง

กลุ่มตัวอย่าง มีความคิดเห็นต่อปัจจัยที่สร้างความสำเร็จในการสืบทอดงานพุทธศิลป์ นครลำปาง คือ ความมีศรัทธา ความเชื่อมั่นตนเอง มีความอดทน เสียสละ ความสนใจ วิธีการสืบทอดงานพุทธศิลป์ การจินตนาการ ความมุ่งมั่น การกล้าตัดสินใจ ความสมัครใจ การศึกษาต่อเนื่อง ความพ่อใจ ความเพียร การเอาใจใส่ไม่ทิ้งงาน การสังเกตสอบถาม การบูรณาการความรู้ที่ศึกษาไปสู่การสร้างงานศิลป์ การมีแรงจูงใจ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จากผู้ที่มีประสบการณ์ จะเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างสรรค์และสืบท่องงานพุทธศิลป์นครลำปาง โดยรวม เห็นด้วยในระดับมาก(3.74)

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบร่วม ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด เห็นด้วยในระดับมาก(3.87) คือ ข้อที่ว่า ความสมัครใจ การศึกษาต่อเนื่อง ข้อที่มีค่าเฉลี่ยรองลงมา เห็นด้วยในระดับมาก(3.76) คือ ข้อที่ว่าฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ความพ่อใจ ความเพียร การเอาใจใส่ไม่ทิ้งงาน การสังเกตสอบถามต่อเนื่อง ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด เห็นด้วยในระดับมาก(3.56) คือ ข้อที่ว่าการมีฐานการเรียนรู้ที่ครบวงจรโดยได้รับงบประมาณสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง

3. รูปแบบกระบวนการศึกษาการสืบทอดงานพุทธศิลป์นครลำปาง

1) ผลกระทบสืบทอดงานรูปแบบที่เป็นฐานเรียนรู้วิธีการสืบทอดงานพุทธศิลป์ นครลำปาง

กลุ่มตัวอย่าง มีความคิดเห็นต่อการใช้รูปแบบการบันทึกแบบรูปเหมือน การใช้รูปแบบ การวางแผนรายเส้น การใช้รูปภาพเหมือนและเทคนิคการระบายสี การใช้รูปแบบการสร้างงานไม้ พื้นฐานเพื่อบูรณาการ การสร้างศิลป์ต่างๆ การใช้รูปแบบการแกะลายกระดาษและพลาสติก

เพื่อตกแต่งงานไม้ และการใช้รูปแบบความนัดเนี้ยวพางตัว เป็นฐานเรียนรู้วิธีการสืบทอดงานพุทธศิลป์ครล้ำปาง ซึ่งรูปแบบเหล่านี้ จึงเหมาะสมที่ชาวพุทธผู้สนใจงานพุทธศิลป์จะนำไปใช้เป็นแนวทางวิธีการสืบทอดงานพุทธศิลป์ครล้ำปางต่อไป โดยรวม เห็นด้วยในระดับมาก(3.77)

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด เห็นด้วยในระดับมาก(3.89) คือ ข้อที่ว่า (รูปแบบที่เป็นฐานเรียนรู้วิธีการสืบทอดงานพุทธศิลป์ครล้ำปาง ควรเป็น) ฐานเรียนรู้ รูปแบบการปั้นรูปแบบรูปเหมือน เช่นพระพุทธรูปอื่นๆ และข้อที่ว่า (รูปแบบที่เป็นฐานเรียนรู้ วิธีการสืบทอดงานพุทธศิลป์ครล้ำปาง ควรเป็น) ฐานการเรียนรู้ส่วนตัวจากวิทยากรตามที่ ณัดส่วนตัวจากวิทยากร ข้อที่มีค่าเฉลี่ยรองลงมา เห็นด้วยในระดับมาก(3.76) คือ ข้อที่ว่า (รูปแบบที่เป็นฐานเรียนรู้วิธีการสืบทอดงานพุทธศิลป์ครล้ำปาง ควรเป็น) ฐานเรียนรู้รูปแบบ การวาดลายเส้น รูปภาพเหมือนและเทคนิคการระบายสี ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด เห็นด้วย ในระดับมาก(3.70) คือ ข้อที่ว่า (รูปแบบที่เป็นฐานเรียนรู้วิธีการสืบทอดงานพุทธศิลป์ครล้ำปาง ควรเป็น) ฐานเรียนรู้รูปแบบการสร้างงานไม้ พื้นฐานเพื่อบูรณะการ การสร้างศิลป์ต่างๆ

2) ผลสำเร็จ การนำไปใช้ และประโยชน์ที่ได้รับ

กลุ่มตัวอย่าง มีความคิดเห็นต่อการได้เรียนรู้รูปแบบการปั้นรูปแบบรูปเหมือนได้เรียนรู้รูปแบบการวาดลายเส้น รูปภาพเหมือนและเทคนิคการระบายสี ได้เรียนรู้รูปแบบการสร้างงานไม้พื้นฐานเพื่อบูรณะการ การสร้างงานศิลป์ต่างๆ ได้เรียนรู้รูปแบบการแกะลายกระดาษ และพลาสติกเพื่อตกแต่งงานไม้ มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีความมุ่งมั่น กล้าตัดสินใจสร้างสรรค์ งานศิลป์ และมีแรงจูงใจในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากผู้ที่มีประสบการณ์ทั้งหลาย โดยรวม เห็นด้วยในระดับมาก(3.81)

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด เห็นด้วยในระดับมาก คือ ข้อที่ว่าได้เรียนรู้รูปแบบการปั้นรูปแบบรูปเหมือน (เช่นพระพุทธรูปอื่นๆ) ข้อที่มีค่าเฉลี่ยรองลงมา เห็นด้วยในระดับมาก คือ ข้อที่ว่าได้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้จากวิทยากรโดยมีเทคนิค หลากหลายวิธีการที่ทันสมัย ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด เห็นด้วยในระดับมาก(3.75) คือ ข้อที่ว่ามีการจินตนาการ ความมุ่งมั่น การกล้าตัดสินใจ

3) ผลจากการสัมภาษณ์รูปแบบที่เป็นฐานเรียนรู้วิธีการสืบทอดงานพุทธศิลป์ครล้ำปาง

จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง ซึ่งเป็นผู้นำกลุ่ม ผู้ถ่ายทอดความรู้ ช่างภายในกลุ่ม และหรือสมาชิกกลุ่มงานพุทธศิลป์ในเขตครล้ำปาง เกี่ยวกับกระบวนการสืบทอดงานพุทธศิลป์ ครล้ำปาง พ布ว่า รายที่ 1 ได้เริ่มนัดด้วยการไปหาชุดแก้วที่บันดอย และสืบทอดมาจากปู่ย่า ตา ทวด สาเหตุที่มาสนใจทำงานด้านนี้ เพราะเป็นงานที่สุจริต เลื่อมใสทางพระพุทธศาสนา งานที่ผลิต คือ แท่งแก้วโปงข้าม งานที่ทำมาทั้งหมดมี 5 ประเภท คือ พระพุทธรูป

แก้วหัวเหวน ลูกประคำ สายแขน ลือคเก็ต กระบวนการสร้างสรรค์งาน มาจากศึกษาและค้นคิดด้วยตัวเอง ดูมาจากผู้ที่ทำรุนก่อน แนวคิด หรือแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ และสืบทอดงานศิลป์ คือ มีรายได้ดี พอยู่เลี้ยงชีพได้ มีเงื่อนไขในการแจกจ่ายงาน คือ ต้องวางแผนเป็นขั้นตอน และใช้เครื่องมือที่ทันสมัย ทำสำเร็จแล้ว สักท้องที่ต้องงานที่ใช้เวลา多くที่สุด คือ พระพุทธรูป งานมีเอกลักษณ์ คือ นำแก้วมาแกะสลักเป็นพระ มีการสอนหรือถ่ายทอดด้วยการหาคนมาช่วยผลิตผลงาน โดยได้สอนให้ทำตามขั้นตอน มีการอธิบายขั้นตอนการทำแก้วป้องขาม และให้ดูภาพจากการทำงาน และได้นำความรู้ไปสอนให้เด็กนักเรียน โรงเรียนนาบ้านไรวิทยาด้วย รายที่ 2 เริ่มมาจากสร้างพระปูนและไม้เททองหล่อพระ ก่อสร้างวิหาร นวกรรມก่อสร้าง ออกแบบช่างปูนปั้นลายดอก ช่อด้าม ใบระกา หน้าบรรณ สาเหตุที่มาสนใจทางานด้านนี้ เพราะสนใจโดยตรง บวช 15 ปี มีจรักรงานพุทธศิลป์ แนวคิด หรือแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ และสืบทอดงานศิลป์ คือ การเคราฟเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา งานที่มีเอกลักษณ์เป็นของพื้นเมือง รูปแบบการสร้างงานฯ มีความสัมพันธ์ กับธรรมชาติ และสอดคล้องกับพุทธศิลป์ หรือพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา รายที่ 3 งานที่ ทำมาทั้งหมดมีงานจิตกรรม งานแกะสลักไม้จำชุรี กระบวนการสร้างสรรค์เป็นงานเกี่ยวกับ หลักของจิต ภารกิจแต่ง บ้าน ร้าน แนวคิด หรือแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ และสืบทอด งานศิลป์ คือ ยึดหลักแนวสำเนาเดิม และพัฒนาแนวใหม่ให้ทันสมัย ยึดหลักความชำนาญ ของสลาแต่ละคนที่แกะเป็นสำคัญ ในการสร้างสรรค์การสืบทอดงานพุทธศิลป์ ยึดฝีมือ ที่ละเอียด ประณีต งานที่มีเอกลักษณ์คือ รูปสัตว์มงคลต่างๆ เช่น ช้าง ม้า แมว เสือ สิงโต เต่า ปลา และสัญลักษณ์ที่สอดคล้องกับพุทธศิลป์ หรือพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา มีการ เรียนรู้ ฝึกปฏิบัติจริง มีการสอนให้กับคนรุ่นใหม่ คือ นักเรียน นักศึกษา และประชาชนทั่วไป ในหลักสูตรระยะสั้นสอนระยะสั้น ส่วนสถานที่ในการสอน แล้วแต่หน่วยงานจัด มีการนำความ รู้ไปสอนตามโรงเรียน เป็นครุภูมิปัญญา 10 กว่าแห่ง ได้แก่ โรงเรียนระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา และอาชีวศึกษา รายที่ 4 งานที่มีเอกลักษณ์ คือ นำแก้วมาแกะสลักเป็น พระได้ลายเมืองฯ แบบล้านนา มีอาทิตย์ทรงกลด หลังอาคามเมด สาเหตุที่มาสนใจทางาน ด้านนี้จำเป็นต้องสืบทอดโดยอาชีพ มีความรู้ในเรื่องงานพุทธศิลป์นี้ โดยศึกษาจากพ่อแม่ รายที่ 5 งานที่ทำมาทั้งหมดมีขั้นรากว่าทั้งสาม ชาติ้งตาลปัตร โต๊ะหมู่บูชา การสร้างสรรค์งาน สืบทอดพุทธศิลป์ ใช้ไม้แปรรูป ทำเป็นขั้นรากว่าทั้งสาม ตาลปัตร โต๊ะหมู่ ทาสี ปิดทอง ขั้นตอน การทำงานแยกเป็น แปรรูป ขัด ทาสี ประกอบ ติดทอง ส่วนการถ่ายทอดความรู้ด้านนี้ มีการสอนหรือถ่ายทอดตอนทำงาน เป็นไปตามขั้นตอน อุยสอนพ่อ พ่อสอนลูก ใช้โรงงานเป็น สถานที่ในการสอน พ่อเป็นผู้สอน ถ่ายทอดสู่รุ่นลูก งานที่ทำมาทั้งหมดมีชื่อฟ้า ใบระกา พญานาค รังผึ้ง แนวคิด หรือแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์งานศิลป์ เป็นไปตามความชอบ

ความพอใจ การสร้างสรรค์งานพุทธศิลป์ เริ่มจากการจดจำ เรียนรู้ งานที่มีเอกลักษณ์ คือ ลายพื้นเมือง ลายล้านนา รายที่ 7 ได้รวบรวมเก็บสิ่งของที่เป็นของเก่าแก่ที่มีอยู่ภายในวัด เช่น พระพุทธรูปไม้ และเครื่องใช้สมัยก่อนเก็บไว้ สาเหตุที่มาสนใจทำงานด้านนี้ เพราะเห็นคุณค่า ของสิ่งเหล่านั้น ที่มีประโยชน์แก่คนรุ่นหลังได้ศึกษาและได้เห็น งานที่ผลิตมีพระพุทธแกะสลัก วัสดุที่ใช้ คือไม้สักทอง ไม้ขัน ไม้รัก ไม้จันทร์ ไม้กุ่ม นำมาแกะสลักเป็นรูปพระปางยืน ปางนั่งขัดสมาธิ ก็มี รายที่ 8: คณาอาจารย์วิทยาลัยอาชีวะลำปาง ได้ร่วมกันเปิดสอนสาขาวิจตรศิลป์ สาขารการออกแบบ สาขาศิลปกรรมเซรามิก ภายในวิทยาลัยอาชีวะลำปาง มีงานที่เกี่ยว กับการส่งเสริมและอนุรักษ์พุทธศิลป์ 1 กลุ่ม คือ กลุ่มวิจิตรศิลป์ มีการสร้างงานและฝึกงานใน วิทยาลัยอาชีวศึกษาลำปาง ผลิตภัณฑ์ที่ได้ จะนำไปจำหน่ายในงานวัฒนธรรม จังหวัดลำปาง ลำพูน พะเยา โดยนำไปจำหน่ายเอง และส่งให้ต่างจังหวัด สมาคมกลุ่มฯ ได้มุ่งเป้าหมายทางการ ตลาดไปยังลูกค้ากลุ่มนักท่องเที่ยวภายในประเทศ ด้านความสัมพันธ์กับชุมชน การอนุรักษ์ ศิลป์ เป็นส่วนหนึ่งของความภาคภูมิใจในชุมชน มีการส่งเสริมให้สลาในชุมชนมีงานทำ เป็นที่ รับรู้ของชุมชนใกล้ไกลที่สนใจมาเยี่ยมชม มีทั้งในและนอกถูกต้องท่องเที่ยว เป็นแหล่งรวม องค์ความรู้ ภูมิปัญญาด้านหัตถกรรม รวมความว่า กลุ่มตัวอย่างผู้ให้สัมภาษณ์ดังกล่าว มีความ พึงพอใจในงานพุทธศิลป์เป็นฐานให้เกิดแรงจูงใจ ได้เรียนรู้สืบทอดมาจากราชบูรุษของตนฯ เป็นส่วนมาก อีกทั้งเห็นว่า สามารถยืดเป็นอาชีพเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้ และต้นเหตุสำคัญ คือ มีความเคารพในพระพุทธศาสนา ซึ่งพฤติกรรมเหล่านี้ จะเป็นแรงผลักดันให้เกิดกระบวนการ สร้างสรรค์และสืบทอดงานพุทธศิลป์ให้รุ่งเรืองต่อไป

อภิปรายผล

จากการอภิปรายผลกระทบของการสืบทอดงานพุทธศิลป์ในครัวเรือน ทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ความคิดเห็นต่อปัจจัยที่มีผลต่อการสืบทอดงานพุทธศิลป์ในครัวเรือน ความคิดเห็นต่อความคิดเห็นต่อรูปแบบที่เป็นฐานเรียนรู้วิธีการสืบทอดงานพุทธศิลป์ในครัวเรือน และความคิดเห็น ต่อผลสำเร็จ การนำไปใช้ และประโยชน์ที่ได้รับของกลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลได้ ดังนี้

ผลการวิจัยปัจจัยที่สร้างความสำเร็จในการสืบทอดงานพุทธศิลป์ในครัวเรือน ของกลุ่ม ตัวอย่าง โดยรวมพบว่า กลุ่มตัวอย่าง มีความคิดเห็นในลักษณะเห็นด้วยในระดับมาก ที่เป็น เช่นนี้ อาจเป็นเพราะกลุ่มตัวอย่าง มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นฐานเดิมอยู่แล้ว จึงมองปัจจัยต่างๆ เช่น ความพอใจ ความเพียร การเอาใจใส่ไม่ทิ้งงาน เป็นต้น ที่เป็นไป ในทางบวก เป็นปัจจัยสร้างสรรค์สืบทอดงานพุทธศิลป์ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ พระมหาปรม โวภาโส ที่กล่าวว่า ศรัทธา คือ ความเชื่อ ซึ่งทำให้มนุษย์มีความหวังในการดำรง

ชีวิตในอนาคต และสัมปราวภพด้วย คือ มนุษย์มีศรัทธาเป็นเครื่องกำหนดดิจิทีฟชีวิต และมีความผูกพันอยู่กับลักษณะ ศาสตราเป็นสำคัญ มนุษย์มีความเชื่อในสิ่งต่างๆ พร้อมไปกับความเชื่อในเรื่องของศีลธรรมด้วย (พระมหาปรัม โภภาโส, 2541: 11)

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด เห็นด้วยในระดับมาก คือ ข้อที่ว่า ความสมัครใจ การศึกษาต่อเนื่อง ที่เป็นเช่นนี้ อาจเป็นเพาะกลุ่มตัวอย่างมีความสมัครใจที่จะศึกษาเรียนรู้งานพุทธศิลป์ เพื่อเป็นเครื่องมือหาเลี้ยงชีพอย่างหนึ่ง และเพื่อ เป็นสัญลักษณ์สร้างความภาคภูมิใจแก่คนในชุมชนลำปางอย่างหนึ่ง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ อารี พันธุ์มณี ที่ได้กล่าวไว้ว่า คุณลักษณะไฟรู้ไฟเรียน เป็นคุณลักษณะที่สำคัญต่อผู้เรียน ที่ควรส่งเสริมผู้เรียนให้รักการเรียนรู้ ชอบศึกษาหาความรู้ และตื่นตัวกับสิ่งแผลกใหม่รอบตัว อย่างรู้อยากรู้ เห็น เสาะแวงหาความรู้ มีวิจารณญาณ เลือกตัดสินใจ คิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ คิดหาเหตุผล คิดจิตนาการ ประเมินสถานการณ์ต่างๆ เก้าอี้ติดสถานการณ์ รู้จักซักถาม ค้นหาคำตอบกระทู้หรือรับต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ด้วยการติดตามข่าวสาร อ่านหนังสือ ดูโทรทัศน์ เรียนรู้ในรูปแบบต่างๆ อย่างต่อเนื่อง และมีทัศนคติที่ดีต่อการศึกษาตลอดชีวิต (อารี พันธุ์มณี, 2545: 15) ข้อที่มีค่าเฉลี่ยรองลงมา เห็นด้วยในระดับมาก คือ ข้อที่ว่าฉันทะวิริยะ จิตตะ วิมังสา ความพอใจ ความเพียร การเอาใจใส่ไม่ทึ่งงาน การสังเกตสอบถามต่อเนื่อง ที่เป็นเช่นนี้ อาจเป็นเพาะกลุ่มตัวอย่างมีความต้องการทำให้ตนเองมีคุณค่า อย่างให้ผู้อื่นเห็นความสามารถของตน และยอมรับนับถือ ซึ่งความต้องการเหล่านี้ จึงเป็นแรงจูงใจในการสร้างสรรค์งานพุทธศิลป์ด้วยความเพียรพยายาม และพัฒนาทักษะอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ สุรางค์ โค้ดตระกูล ที่กล่าวไว้ว่า แรงจูงใจเป็นแรงขับที่ให้มนุษย์เจริญเติบโตและพัฒนา หรือพฤติกรรมของมนุษย์เป็นผลของ “growth principle” หรือ “หลักการความเจริญเติบโต” ภายในตัวของทุกคน Maslow ได้กล่าวถึง ความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ในขั้นที่ 4 คือ ความต้องการที่จะรู้สึกว่าตนเองมีค่า (Esteem needs) ซึ่งความต้องการนี้จะประกอบด้วยความต้องการที่จะประสบความสำเร็จ มีความสามารถ ต้องการที่จะให้ผู้อื่นเห็นว่าตนมีความสามารถ มีคุณค่าและมีเกียรติต้องการได้รับความยกย่อง นับถือจากผู้อื่น ผู้ที่มีความสมประณานิความต้องการนี้ จะเป็นผู้ที่มีความมั่นใจในตนเอง เป็นคนมีประโยชน์และมีค่า (สุรางค์ โค้ดตระกูล, 2550: 159) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด เห็นด้วยในระดับมาก คือ ข้อที่ว่า การมีฐานการเรียนรู้ที่ครบวงจร โดยได้รับงบประมาณสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง ที่เป็นเช่นนี้ อาจเป็นเพาะกลุ่มตัวอย่างมีความพึงพอใจที่ได้รับสนับสนุนและส่งเสริมการเรียนรู้งานพุทธศิลป์จากองค์กรที่รับผิดชอบ โดยองค์กรนั้นๆ ได้จัดให้มีฐานการเรียนรู้ที่ครบวงจร และจัดสรรงบประมาณสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ อินชอร์ และ ออทวูด (Hinshaw and Atwood) ที่กล่าวว่า

ความพึงพอใจของผู้รับบริการ เป็นความคิดเห็นของผู้รับบริการที่ได้รับจากผู้ให้บริการและจัดเป็นเกณฑ์ประเมินด้านผลลัพธ์ด้วย และเป็นระดับของความสอดคล้องระหว่างความคาดหวังของผู้รับบริการในอุดมคติกับการรับรู้ของผู้มารับบริการที่ได้รับตามความเป็นจริง (Hinshaw, A.S. and J.R. Atwood, 1982, pp. 170–171)

ผลการวิจัยรูปแบบการศึกษาวิธีการสืบทอดงานพุทธศิลป์นครลำปาง

1. ผลการวิจัยรูปแบบที่เป็นฐานเรียนรู้วิธีการสืบทอดงานพุทธศิลป์นครลำปาง ของกลุ่มตัวอย่าง โดยรวม พบร่วม พบว่า กลุ่มตัวอย่าง มีความคิดเห็น ในลักษณะเห็นด้วยในระดับมาก(3.87) ที่เป็นเช่นนี้ อาจเป็นเพราะกลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นว่ารูปแบบที่เป็นฐานเรียนรู้ วิธีการสืบทอดงานพุทธศิลป์ท่องค์กรและวิทยากรได้ดำเนินการ ทำให้การสร้างสรรค์สืบทอดงานพุทธศิลป์พัฒนาต่อไปได้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ไฮลาร์ด (Hilgard) ที่กล่าวว่า ความคิดเห็น คือ การพิจารณาตัดสินใจ หรือความเชื่อที่นำไปสู่การคาดคะเนหรือการแปลผล ในพฤติกรรมหรือเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น (Hilgard, Emest R, 1962, p. 62.)

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบร่วม ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด เห็นด้วยในระดับมาก(3.79) คือ ข้อที่ว่า(รูปแบบที่เป็นฐานเรียนรู้วิธีการสืบทอดงานพุทธศิลป์นครลำปาง ควรเป็น) ฐานเรียนรู้ รูปแบบการปั้นรูปแบบรูปเหมือน เช่นพระพุทธรูปอื่นๆ ที่เป็นเช่นนี้ อาจเป็นเพราะกลุ่มตัวอย่าง มีความเชื่อว่า รูปเหมือน เช่น พระพุทธรูป จะเป็นสื่อที่จะนำมาซึ่งความเคราะฟเลื่อมใส ในพระพุทธศาสนาได้ดีกว่ารูปแบบอื่นๆ เพราะเป็นสื่อตรงต่อพระพุทธองค์ ซึ่งสอดคล้องกับ แนวคิดของ วิทย์ เที่ยงบูรณธรรม ที่กล่าวว่า ศรัทธา เป็นความเชื่อถือ ความเลื่อมใส ความเห็นดี ความไว้วางใจ ความซื่อตรง ความจงรัก ความประสงค์ ความอยาก ความปริสุทธิ์ ความเคราะพนับถือ ยินดี เลื่อมใส (วิทย์ เที่ยงบูรณธรรม, 2536: 628) และข้อที่ว่า ฐานการเรียนรู้ส่วนตัวจากวิทยากร ตามที่นัดส่วนตัวจากวิทยากร ที่เป็นเช่นนี้ อาจเป็นเพราะ กลุ่มตัวอย่างเห็นว่า ความนัดส่วนตัวของวิทยากร เป็นเรื่องที่สำคัญ เพราะจะทำให้วิทยากร สามารถถ่ายทอดความรู้ที่ตนมีอยู่ได้ดี มีความตั้งใจในการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้เรียนด้วย ความมุ่งมั่นพยายาม อันจะเป็นผลดีแก่ผู้เรียนงานพุทธศิลป์ต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด ของกรมวิชาการ ที่กล่าวถึงการมุ่งมั่นให้บรรลุเป้าหมายว่า เป็นความสามารถในการใช้พลังกาย พลังใจ ด้วยความพยายามในการกระทำสิ่งต่างๆ ให้บรรลุเป้าหมายอย่างสร้างสรรค์ และ เหมาะสมไม่ยอมแพ้กับอุปสรรคหรือปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างง่ายๆ (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2545: 4) ข้อที่มีค่าเฉลี่ยรองลงมา เห็นด้วยในระดับมาก คือ ข้อที่ว่า (รูปแบบที่ เป็นฐานเรียนรู้วิธีการสืบทอดงานพุทธศิลป์นครลำปาง ควรเป็น) ฐานเรียนรู้รูปแบบการรวด ลายเส้น รูปภาพเหมือนและเทคนิคการระบายสี ที่เป็นเช่นนี้ อาจเป็นเพราะกลุ่มตัวอย่างเห็น

ว่ารูปแบบการวางแผน รูปภาพเหมือนและเทคนิคการระบายน้ำ จะเป็นการพัฒนางานพุทธศิลป์ให้มีความหลากหลายรูปลักษณ์และสีสรรค์ให้หลากหลายยิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของจิตินันท์ เดชะคุปต์ ที่กล่าวไว้ว่า ความคิดเห็น หมายถึง การแสดงออกถึงความเชื่อของอย่างทัศนคติบางอย่าง ค่านิยมบางอย่างของบุคคลต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งการกระทำอาจไม่สอดคล้อง กับการแสดงออกทางความคิดเห็นต่อสิ่งนั้น (จิตินันท์ เดชะคุปต์, 2542: 5) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ย ต่ำสุด เห็นด้วยในระดับมาก(3.74) คือ ข้อที่ว่า (รูปแบบที่เป็นฐานเรียนรู้วิธีการสืบทอดงานพุทธศิลป์ตามลำปาง) ควรเป็นฐานเรียนรู้รูปแบบการสร้างงานไม้พื้นฐาน เพื่อบูรณาการ การสร้างศิลป์ต่างๆ ที่เป็นเช่นนี้ อาจเป็นพระภู่ม์ตัวอย่างมีความชำนาญในศิลปหัตถกรรม ที่ทำด้วยไม้ จึงมีความเห็นเช่นนี้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ออสแคมป์ (Oskamp) ที่ได้สรุป ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเกิดความคิดเห็น มีตอนหนึ่งว่า ประสบการณ์โดยตรงของบุคคล คือ บุคคลได้ประสบกับเหตุการณ์ด้วยตนเอง การกระทำด้วยตนเองหรือได้พบเห็น ทำให้บุคคล มีความฝังใจและเกิดความคิดต่อประสบการณ์เหล่านั้นต่างกัน (Oskamp, S, 1977: 119-133)

2. ผลการวิจัยผลสำเร็จ การนำไปใช้ และประโยชน์ที่ได้รับของกลุ่มตัวอย่าง โดยรวม พบว่า กลุ่มตัวอย่าง มีความคิดเห็นในลักษณะเห็นด้วยในระดับมาก ที่เป็นเช่นนี้ อาจเป็นพระภู่ม์ตัวอย่าง ได้รับประโยชน์จากการเรียนรู้ที่ตนได้ฝึกฝนมา จนถึงขั้น เกิดความพึงพอใจในผลสัมฤทธิ์ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ มอร์ส (Morse) ที่ได้กล่าวว่า ความพึงพอใจ หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่สามารถลดความตึงเครียดของบุคคลให้น้อยลงได้ ถ้าความตึงเครียดมีมาก ก็จะทำให้เกิดความไม่พอใจ ซึ่งความตึงเครียดนี้ มีผลมาจากการ ความต้องการของมนุษย์ หากมนุษย์มีความต้องการมาก ก็จะเกิดปฏิกิริยาเรียกร้อง แต่ถ้าเมื่อ ได้ความต้องการได้รับการตอบสนอง ก็จะทำให้เกิดความพอใจ (Morse อ้างใน กมลมาศ อุเทนสุต, 2548: 47)

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด เห็นด้วยในระดับมาก คือ ข้อที่ว่าได้เรียนรู้รูปแบบการบัน្តรูปแบบรูปเหมือน (เช่นพระพุทธรูปอื่นๆ) ที่เป็นเช่นนี้ อาจเป็นพระภู่ม์ตัวอย่างได้พิจารณาเห็นว่า งานพุทธศิลป์ส่วนมากในนครลำปาง จะเป็นรูปเหมือน ต้นแบบที่คนทั่วไปให้ความเคารพ การได้เรียนรู้รูปแบบการบัน្តรูปแบบรูปเหมือน จะเป็นการ พัฒนาสืบทอดงานพุทธศิลป์ได้ดีกว่ารูปแบบอื่น ซึ่งเป็นเรื่องของการใช้วิจารณญาณในการ แยกแยะผิดชอบ ชั่วดี คุณและโทษ รู้จักสิ่งที่ควรกระทำและไม่ควรกระทำบนพื้นฐานความเป็นจริง จึงสอดคล้องกับแนวคิดของ มัณฑนา สังขะกุษณ์ และราพรรณ น้อยสุวรรณ ที่ได้กล่าวถึง ลักษณะของคนไทยที่พึงประสงค์ มีตอนหนึ่งว่า คุณลักษณะด้านปัญญา ได้แก่ เป็นผู้รู้จักเหตุและผล มีวิจารณญาณในการแยกแยะผิดชอบ ชั่วดี คุณและโทษ รู้จักสิ่งที่ควรกระทำ และไม่ควรกระทำบนพื้นฐานความเป็นจริง รู้จักแก้ปัญหาได้อย่างชาญฉลาด ปราศจากอคติ

รู้เท่าทันต่อการการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้ อย่างรวดเร็วและหลากหลาย รู้คุณค่าของภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทย รู้จักเลือกรับวิทยาการและวัฒนธรรมภายนอก ท่ามกลางความสับสน วุ่นวาย และสภาพการแข่งขันของสังคมไทยในยุคเศรษฐกิจยุคใหม่ (มันนา สังฆกฤษณ์ และวนารพรรณ น้อยสุวรรณ, 2543: 48) ข้อที่มีค่าเฉลี่ยรองลงมา เห็นด้วยในระดับมาก คือ ข้อที่ว่าได้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้จากวิทยากรโดยมีเทคนิคหลากหลาย วิธีการที่ทันสมัย ที่เป็นเช่นนี้ อาจเป็นเพราะกลุ่มตัวอย่างเห็นว่า ผู้เป็นวิทยากรมีเทคนิควิธีการในการถ่ายทอดความรู้งานพุทธศิลป์ที่ดียิ่ง ทำให้เรียนรู้เข้าใจง่าย จนเกิดความสนใจในการฝึกฝนตามคำแนะนำของวิทยากร ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ศุภนิตย์ โชครัตนชัย ที่กล่าวว่า การบริการ เป็นกระบวนการของการปฏิบัติตน เพื่อผู้อื่นในอันที่จะทำให้ผู้อื่นได้รับความสุข ความสะดวก หรือความสบาย นอกเหนือนี้ การบริการ ยังเป็นการกระทำที่เกิดจากจิตใจที่เปี่ยมไปด้วยความปราณາดี ช่วยเหลือเกื้อกูล เอื้อเพื่อเพื่อแผ่ เอื้ออาทรมีน้ำใจไมตรีให้ความสะดวก รวดเร็ว ให้ความเป็นธรรมและความเสมอภาค ซึ่งการให้บริการจะมีทั้งผู้ส่งและผู้รับ กล่าวคือ ถ้าเป็นการบริการที่ดีเมื่อผู้ให้บริการไปแล้ว ผู้รับบริการจะเกิดความประทับใจเกิดทัศนคติที่ดี (ศุภนิตย์ โชครัตนชัย, 2536: 13) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด เห็นด้วยในระดับมาก คือ ข้อที่ว่า มีการจินตนาการ ความมุ่งมั่น การกล้าตัดสินใจที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะกลุ่มตัวอย่างมีฐานความคิดในการที่จะเรียนรู้ทุกสิ่ง หากมีโอกาสจึงเป็นคนที่มีจิตแన่วแน่ที่จะเรียนรู้งานพุทธศิลป์ ตามโอกาสที่มีให้ เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ ได้กล่าวไว้ว่า คุณลักษณะใดรู้สืบเรียนเป็นลักษณะนิสัยอย่างหนึ่งที่สร้างศักยภาพในการนำชีวิตไปสู่ความสำเร็จ (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2543: 71)

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเรื่อง “รูปแบบกระบวนการสืบทอดงานพุทธศิลป์นรัตน์” ครั้งนี้ ผู้วิจัยยังเห็นว่า มีอีกหลายกรณีที่ควรทำการวิจัย เพื่อประโยชน์แก่ประชาชนในชุมชนนรัตน์ ลำปาง เป็นต้นว่า

1. ควรศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์การเผยแพร่หลักพุทธธรรมโดยอาศัยพุทธศิลป์” เป็นสื่อ เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่ เคราะห์สัญลักษณ์พระพุทธรูปศาสนาในเชิงศักดิ์สิทธิ์ เช่น พระธาตุลำปางหลวง และพระพุทธรูปพระเจ้าทันใจ เป็นต้น หากมีการนำพุทธศิลป์ ดังกล่าวมาเป็นสื่อชักนำให้คนน้อมนำหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติ ก็จะทำให้การเผยแพร่หลักพุทธธรรมง่ายขึ้น เพราะผู้ฟังมีจิตเคราะฟในพุทธศิลป์นั้นฯ อยู่แล้ว

2. ควรศึกษาวิจัยเรื่อง “การสร้างพุทธศิลป์แบบล้านนาในครลำปางด้วยวัสดุเซรามิก” เนื่องจากศิลปะเซรามิก เป็นเอกลักษณ์ของนครลำปาง มีการนำดินในนครลำปาง มาปั้นรูป

เชรามีคต่างๆ ออกจำหน่ายมากมาย หากมีการสร้างชิ้นงานในรูปแบบเชรามีคกับสัญลักษณ์พระพุทธรูปที่เป็นงานพุทธศิลป์ ก็จะเป็นการส่งเสริมความเจริญแก่นครลำปาง

3. ควรศึกษาวิจัยเรื่อง “ความเชื่อของคนในชุมชนครลำปางต่อความศักดิ์สิทธิ์ของพุทธศิลป์” เนื่องจากคนส่วนใหญ่จะเชื่อฟังและทำตามสิ่งที่ตนเห็นว่าศักดิ์สิทธิ์ เพราะคิดว่าจะอำนวยประโยชน์และความสุขให้แก่ตนได้ตามความปรารถนา

เอกสารอ้างอิง

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. การวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาชั้นพื้นฐาน. กรุงเทพฯ: ม.ป.พ. 2545.

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. จอมปราษฐ์การศึกษา: สังเคราะห์ วิเคราะห์และประยุกต์แนวพระราชดำรัสด้านการศึกษาและการพัฒนาคน. กรุงเทพฯ: ชัคเซสมีเดีย. 2543.

จิตินันท์ เดชะคุปต์. ความคิดเห็นของผู้ปกครองเกี่ยวกับการจัดบริการสถานเลี้ยงเด็กในเขตกรุงเทพฯ: ความต้องการรูปแบบและคุณภาพรายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. 2542.

โชคิ กัลป์ยานมิต. สถาบัตยกรรมแบบไทยเดิม, สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์. 2539.

พระธรรมปีฎก(ป.อ.ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสนา. เชียงใหม่: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่. 2540.

มัณฑนา สังขากุณณ์ และราพรรณ น้อยสุวรรณ. ทิศทางการศึกษาไทยในอนาคตใน 100 ปี กระทรวง ศึกษาธิการ. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ, 2543.

วิทย์ เที่ยงบูรณธรรม. พจนานุกรมไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ ห.จ.ก.ประชุมทอง การพิมพ์ 22, 2536.

ศุภนิตร์ โชคตันชัย. การบริหารการบริการสู่ความเป็นเลิศ. กรุงเทพฯ: สถาบันข้าราชการพลเรือน. 2536.

สิริวัฒน์ คำวันสา. ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2534.

สุรangs์ โค้วตระกูล. จิตวิทยาการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2550.

อารี พันธ์มณี. ฝึกให้คิดเป็น คิดให้สร้างสรรค์. กรุงเทพฯ: ไทยไห姆. 2545.

ประวัติการสร้างพระพุทธรูป [ออนไลน์] แหล่งข้อมูล: sammajivasil.net/Buddhalimage.htm, [8 สิงหาคม 2558].

เพ็ญสุภา สุขคตนะ ใจอินทร์ “คอลัมน์ ปริศนา โบราณคดี” มติชนสุดสัปดาห์ (ฉบับวันศุกร์ที่ 13 เมษายน พ.ศ.2555) ปีที่ 32 ฉบับที่ 1652.

วิทยานิพนธ์/รายงานวิจัย:

กมลมาศ อุเทนสุต. “การพัฒนาระบบบริการแผนกผู้ป่วยนอกเพื่อความ พึงพอใจของผู้รับบริการในโรงพยาบาลค่ายกฤษณ์สีวรา จังหวัดสกลนคร”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร. 2548.

พระมหาปรม โวภาค (กองคำ). “ศึกษาวิเคราะห์ครั้งท่าของชาวไทยในปัจจุบัน”. วิทยานิพนธ์พุธศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2541.

พระมหาวิชาญ เลี้ยวเส็ง. “พุทธศิลป์กับการทำท่องเที่ยว: ศึกษาบทบาทของวัดในการอนุรักษ์พุทธศิลป์เพื่อการทำท่องเที่ยว”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล. 2544.

2. ภาษาอังกฤษ

Hinshaw, A.S. and J.R. Atwood., (1982). *A patient satisfaction instrument: Precision try Replication*, (Nursing Research).

Hilgard, Ernest R, (1962). *Introduction to Psychology*, 3 reed, (New York: Harcourt, Brace & World,

Oskamp, S. (1977). *Attitude and Opinion*, (New Jersey : Prentice-Hall inc.